

4. Moshnyaha L.V. Principles of criminalization of acts against the constitutional foundations of national security of Ukraine / L.V. Moshnyaha // Law and Security. - 2012. - № 1. - P. 27-31. - Access: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pib_2012_1_7.pdf
5. The Omnibus Crime Control and Safe Streets Act of 1968 - A comprehensive law on combating crime and safe streets See 1968 .: Encyclopedia of Crime and Justice, vol.4, The Free Press, New-York, 1983. P. 1657.
6. Organized Crime Control Act of 1970 - [Electron resource]. - Access mode: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-84/pdf/STATUTE-84-Pg922-3.pdf>
7. Victim and Witness Protection Act of 1982. - [Electron resource]. - Access mode: <http://www.robins.af.mil/shared/media/document/AFD-090116-013.pdf>
8. Witness Security Reform Act of 1984 // Public Law 98. 473. Oct. 12. 1984. «Chapter - 224 - protection of Witnesses», 3521.
9. Victims Rights and Restitution Act of 1990. - [Electron resource]. - Access mode: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/42/10607>
10. Criminal right of USA: Legislative Series / Comp., Ed. Ed. and author of the join. Art. ID Kozochkin. - M .: Publishing House of the PFU, 1985. - 160 p.
11. Criminal French Code adopted in 1992. - [E-resource]. - Access mode: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018&subID=100104265,100104267#text>

Рецензент: кандидат юридичних наук, ст. науковий співробітник Тичина Д.М.

УДК: 323.12

Карпенко Є.М.,

начальник відділу Управління міжнародних зв'язків МВС України,
кандидат юридичних наук

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕТЕРМІНАНТІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВІКТИМНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена причинам та умовам, що впливають на віктимність. Визначено ступінь віктимності та розглянуто соціальні категорії громадян, для яких у сучасному суспільстві характерна лабільна віктимність. У статті надано порівняльний аналіз взаємопов'язаних процесів свідомої стратифікації і віктимізації населення України та країн Заходу.

Ключові слова: віктимність; жертва; фактори; глобалізація.

Карпенко Е.М.,

начальник отдела Управления международных связей МВД Украины,
кандидат юридических наук

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕТЕРМИНАНТ, ВЛИЯНИЕ НА ВИКТИМНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Статья посвящена причинам и условиям, влияющие на виктимность. Определена степень виктимности и рассмотрены социальные категории граждан, для которых в современном обществе характерна лабильная виктимность. В статье дано сравнительный анализ взаимосвязанных процессов сознательной стратификации и виктимизации населения Украины и стран Запада.

Ключевые слова: виктимность; жертва; факторы; глобализация.

Karpenko E.M.,

Head of International Relations Department Internal Affairs of Ukraine,
J.S.C.

DESCRIPTION DETERMINANTS AFFECTING VIKTYMNIST UNDER GLOBALIZATION PROCESS

Article focuses on the causes and conditions that affect victimization. The degree of victimization and examined the social category of people for which, in today's society is characterized by labile victimization. The article gives a comparative analysis of the interrelated processes of stratification and deliberate victimization of Ukrainians and the West.

Relevance of the topic is that studying the underlying processes of globalization of the world community criminologists many countries and continents more and more come to the sad conclusion that these processes entail new reality, which is contradictory combines the prerequisites for further strengthening of the new threats, intolerant attitude to the person, including the revival of aggressive xenophobia.

The extent of victimization may vary depending on the type of social structure, social status determines the elderly, women, children. The representatives of these categories will always have a high degree of vulnerability due to the fact that special significant role is played by factors of non-social origin. This victimization can be defined as sustainable.

However, be aware that the release of two types of victimization can be carried out with a high degree of conditionality, as victim is each person and the degree of victimization is never frozen, fixed constant. On the contrary, it is dynamic and changeable, like all phenomena of society.

Consider these social categories of citizens, which in modern society characterized by labile victimization. This ethnic and sexual minorities. They are, however, not confined to a number of social groups with a labile victimization.

Key words: victimity; victim; factors; globalization.

Актуальність проблематики. Вивчаючи глибинні процеси глобалізації світової спільноти кримінологи багатьох країн і континентів все більше приходять до невтішного висновку, що ці процеси несуть за собою нову реальність, яка суперечливим чином поєднує в собі передумови для ще більшого посилення нових загроз, нетолерантного ставлення до особистості, включаючи відродження агресивної ксенофобії [1, с. 93–94].

Ступінь віктимності може розрізнятися в залежності від типу суспільного устрою, що обумовлює становище в суспільстві людини похилого віку, жінки, дитини. Представники даних категорій будуть незмінно відрізнятися високим ступенем уразливості в силу того, що особливу значну роль тут відіграють фактори позасоціального походження. Така віктимність може бути визначена як стійка.

Мета статті дослідити причини та умови, що впливають на віктимність.

Ступінь наукової розробки проблеми. Мінливою, «маятниковою» може бути визначена кримінальна віктимність, у формуванні якої визначальну роль відіграють соціальні фактори: система суспільних відносин, положення в суспільстві, що обумовлюють характер і способи взаємодії з представниками конкретних соціальних груп, рівень толерантності в суспільстві і т.п. Так, толерантне ставлення населення до мігрантів-гастарбайтерів, характерне для Німеччини післявоєнного десятиліття, в 1990-і роки змінилося різко негативними відносинами [2, с. 14–15].

Разом з тим, необхідно враховувати, що виділення двох видів віктимності може бути проведено з досить високим ступенем умовності, оскільки віктимною є кожна особа і ступінь її віктимності ніколи не буває застиглою, нерухомою константою. Навпаки, вона динамічна і мінлива, як і всі явища соціуму.

Виклад матеріалу. Розглянемо такі соціальні категорії громадян, для яких у сучасному суспільстві характерна лабільна віктимність. Це етнічні та сексуальні меншини. Ними, однак, не вичерпується ряд соціальних груп з лабільною віктимністю.

Проблема негативного ставлення до етнічних меншин, у тому числі і в аспекті детермінації кримінальних посягань, була і є однією з найгостріших у будь-якому суспільстві. Уже перші форми самоорганізації соціуму були пов'язані з ідентифікацією «свій» – «чужий».

У рамках одного життєвого простору утворюється соціальне середовище, яке включає різноманітні і конфронтуючі життєві світи. У зв'язку з цим кожен регіон, кожна країна змушені переосмислювати себе, своє місце в світі, шукати нові форми і способи колективної та індивідуальної ідентичності.

Разом з тим, процес мультикультуралізації сучасного світу настільки ж суперечливий, як і всі інші соціальні процеси. Поряд з пошуками нових форм інтеркультурної взаємодії в якості відповіді реалізації проходить процес формування нових форм самоідентифікації етносів і культур, що нерідко призводить до відвертої ксенофобії, зростання агресивності і, як наслідок, до зростання загальної віктимізації населення.

Протистояння і взаємну нетерпимість посилює зростаюча конкуренція на ринку праці, поширення через кордони таких соціальних аномалій, як наркоманія, кримінальні мережеві структури і т.п. [3, с. 202]. Типовою реакцією на загрозу ідентичності є активізація націоналізму і релігійного фундаменталізму.

Американські кримінологи відзначають різку активність націоналістично зорієнтованих організацій білого населення США саме за останні 10 – 15 років. При цьому за останні десять – двадцять років зросло число зіткнень на ґрунті етнічної неприязні між представниками національних меншин та особами, які представляють англосаксонську культуру. Як недавні мігранти, так і представники інших груп етнічної меншини є головними об'єктами кримінального посягання для деяких типів злочинців [4, с. 207–208]. Можна припустити, що наявність в країні великої кількості мігрантів або різке збільшення масштабів міграції при відсутності в суспільстві відповідного рівня толерантності посилює ступінь віктимності національних меншин, у тому числі й тих, що традиційно проживають в даному суспільстві.

Такі ж процеси, які зумовлені динамікою глобалізаційного мультикультуралізму, відзначають дослідники і в сучасному пострадянському суспільстві: «Хочемо ми того чи ні, а і до нас прийшли феномени пограниччя», які характеризуються розпливчатістю, гібридністю, детериторізацією, складним набором ідентифікаційних характеристик і високим ступенем уразливості на особистому рівні. Особливість «пограниччя» полягає насамперед у його масштабності, викликаній значним пониженням рівня і якості життя мігруючого населення; факторі стресу, пов'язаному з неприйняттям населенням тієї чи іншої території людей «детериторізованих». Ці соціально-культурні явища виявляють себе у фактах національного насильства, що здійснюється в мегаполісах; конфліктах місцевого населення з біженцями; виступах «скінхедів» проти представників інших етнічних культур і т.п. [5, с. 59].

Разом з тим, посилення національно орієнтованих цінностей в глобалізованому світі неправильно було б розглядати лише у світлі подібних екстремальних і агресивних форм націоналізму. З. Бауман вважає, що сучасний націоналізм являє собою «відродження античності» [5, с. 59]. У сучасних умовах, етнонаціоналізм нерідко приймає вельми жорсткі, в тому числі одержавлені, форми. Зростання міжетнічної спрямованості виступає віктимізуючим фактором у глобальному масштабі і в стратегічній перспективі.

У західній віктимології приділяється значна увага проблемам культурологічного дисонансу як фактора віктимізації соціальних груп [6]. Сформовані стійкі стереотипи,

що лежать в основі негативних іміджів різних етнічних груп, характеризуються як свого роду «спусковий механізм» кримінального насильства. До числа таких стереотипів належать уявлення про те, що етнічні меншини виявляють вторгнення в традиційні сфери впливу більшості в області бізнесу, політики, культури і т.п., що вони займають робочі місця, які законно належать «стовідсотковим американцям» і західним європейцям, що вони більш схильні до вчинення антигромадських вчинків, ніж місцеві жителі і т.п.

Фахівці в галузі віктимології вважають, що ці та подібні їм стереотипи в кінцевому підсумку спираються на різні культури, які свідомо чи несвідомо викликають відторгнення і неприйняття. Так, негативне ставлення до релігії, як концентрованого виразу культури, є індикатором реалізації віктимізуючого потенціалу культурних відмінностей. Культурні відмінності етносів проявляються через відмінності в способі життя, стереотипів поведінки, системі обмеження або надання певних свобод представникам чоловічої і жіночої статі.

Якщо підсумувати наявні дані, то можна виділити наступні закономірності. За останнє десятиліття тенденції зниження ризику для всіх жінок незалежно від расового або етнічного походження, ризик все ж продовжує бути вище для «кольорових», у порівнянні з «білими», і особливо неповнолітніх жіночої статі [7]. Причиною підвищеної віктимності «кольорових» жінок є як досить високий рівень расистських (націоналістичних) настроїв, так і віктимний характер поведінки представників етнічних меншин (нестандартні форми побутової поведінки, часта зміна місця проживання, схильність до вживання алкоголю або наркотиків і т. п.) [8, с. 701–714].

Слід виділити наступні фактори, що характеризують навколишнє середовище або спосіб життя майбутньої жертви: а) фактори, що зменшують ступінь віктимності: тривале проживання на одному місці, наявність свого будинку або квартири; б) фактори, які збільшують ступінь віктимності: часта зміна місця проживання, проживання в місті, здача свого житла в найом, фактор розлучення з чоловіком, число малолітніх дітей, робота, пов'язана з необхідністю залишати будинок вночі, низький дохід, відсутність роботи, низький рівень освіти.

На основі зробленого аналізу можна дійти висновку про те, що ряд факторів підсилює ризик насильства саме для жінок, які перш за все відносяться до різних груп мігрантів. Це фактори частої зміни місця проживання, самотнє проживання, наявність малолітніх дітей, можливість бути використаною для задоволення сексуальних потреб. Очевидний високий ступінь залежності віктимності жінок від культурного фону їх оточення, визначеного тією чи іншою етнічною приналежністю.

Тому при розробці загальної моделі віктимізації жінок потрібно враховувати етнічні культурні відмінності, не тільки спираючись на життєвий досвід, здоровий глузд чи загальнотеоретичні дедуктивні висновки, а й використовуючи дані відповідних соціологічних досліджень. У такому випадку можна скласти, з більшою часткою ймовірності, прогнози можливих актів насильства і використовувати їх для віктимологічної профілактики насильницької злочинності. Наприклад, враховуючи, що жінки-мігрантки можуть бути більш уразливі у випадку зайнятості на виробництві і те, що вони в основному піддаються стихійному насильству, мають найвищу пропорцію інцидентів в громадських місцях, із зброєю або групою осіб, можна припускати, що

злочин скоріше за все відбудеться в плині їх звичайного пересування до місця роботи і від нього. Тому в місцях компактного проживання і роботи іммігрантів було б визнано за доцільне посилити вуличне патрулювання в ранкові та вечірні години.

Потрібно визнати, що такого роду комплексні дослідження можуть створити передумову для побудови ефективної моделі віктимності представників етнічних меншин, з урахуванням особливостей їх ризиків і захисних факторів, різних культурних контекстів, особливого гендерного характеру. При цьому слід враховувати, що не тільки негативне ставлення до етнічних меншин решти населення робить їх підвищено віктимними, а й сам факт спільного проживання соціальних груп, для яких характерні різні традиції, що формують спосіб життя і стереотипи поведінки. Мотивація поведінки, тип реакції на дії оточуючих, навіть уявлення про ввічливість можуть стати чинником додаткової віктимізації.

У міру інтеграції груп мігрантів у суспільство (особливо протягом кількох поколінь) дія «фактора способу життя» на процес віктимізації постійно знижується, що зовсім не сприяє автоматичному зниженню віктимізуючого потенціалу несумісності культур (як удаваній, так і тієї, що дійсно має місце).

Досвід кримінологічних досліджень етнокультурних чинників віктимізації різних соціальних статусів, розпочатий кримінологами, стає особливо актуальним в умовах глобалізації, коли масова міграція, мультикультуралізм та систематична міжнаціональна взаємодія в тій чи іншій мірі стають характерними для більшості економічно розвинених країн.

У цілому ксенофобія, расизм, нетерпимість продовжують залишатися значною проблемою для сучасного суспільства, в тому числі і проблемою кримінологічного порядку, оскільки ксенофобія нерідко обертається насильством по відношенню до етнічних меншин. Її головною особливістю в епоху глобалізації є «опосередкування культурою»: представник етнічної меншини викликає ненависть не просто як «чужий», а як носій чужої культури – як «інший». Разом з тим до цього часу невирішеною залишається проблема врахування особливостей культури як злочинців, так і жертв у кримінальному процесі, в судочинстві, в практиці індивідуальної профілактики правопорушень.

У зарубіжній віктимології проблема насильства над етнічними меншинами як представниками іншої культури кореспондує вивчення питань з підвищеною віктимністю сексуальних меншин як носіїв специфічної субкультури, так і внаслідок особливостей їх поведінки, існуючих забобонів і фобій і т.п. [9, с. 233–241]. При цьому негативне ставлення найчастіше має яскраво виражене емоційне забарвлення, що сприяє формуванню установки на агресивну поведінку, аж до кримінальних форм. У підсумку кримінологи змушені констатувати більш високий рівень насильства щодо гомосексуалістів порівняно з середнім рівнем насильства [10, с. 195–215]. Крім того, поширення СНІДу з його високою смертністю торкнулося гомосексуальні групи особливо сильно, що викликало до них додаткове побоювання, ненависть, дискримінацію.

Дослідження, які проводилися 2002 – 2012 роках в Бостоні, Детройті, Нью-Йорку, Лос-Анджелесі, Сан-Франциско і Чикаго, показники, що більше 30 % всіх насильницьких злочинів, спрямованих проти гомосексуалістів, здійснювали групи, які

складаються з двох або більше злочинців, об'єднаних негативним ставленням до гомосексуалістів. 43 % інцидентів включали фізичне насильство. Був високий рівень нанесених поранень: тільки 37 % жертв змогли втекти, не отримавши поранень, 28 % отримали незначні пошкодження, 16 % жертв потребували амбулаторного лікування, 17 % – в стаціонарному та 3 % отримали рани, несумісні з життям» [11, с. 9].

Гомосексуалісти виявляються і більш уразливі відносно сімейного насильства. Маються на увазі так звані нетрадиційні сім'ї, серед яких настільки ж поширене взаємне насильство, як і в сім'ях гетеросексуалів. Різниця полягає лише в тому, що перші набагато рідше звертаються в поліцію і вдаються до захисту правоохоронних органів, вважаючи, що в поліції та в системі юстиції поширене негативне ставлення до гомосексуальних шлюбів [12, с. 231–233].

Підводячи підсумки порушеної проблеми, можна констатувати, що фактори зміни параметрів віктимності окремих соціальних груп (страт) населення в сучасних умовах безпосередньо пов'язані з глобалізацією, з криміногенними і віктимогенними обставинами, які супроводжують ці процеси. Ступінь впливу факторів, пов'язаних з глобалізацією, на віктимність соціальних груп і статусів буде прямо залежати від того, чи є домінуючими для її представників в процесі віктимізації соціальні або ж позасоціальні фактори, чи залежить віктимність більшою мірою від способу життя потенційної жертви або ж від ставлення до неї представників інших соціальних груп. І в глобалізованому, і в архаїчному, і в будь-якому іншому суспільстві існують групи осіб, які віктимні вже за самою своєю природою. Це – жінки, діти, інваліди, старі громадяни та інші. Відомості про їх віктимізації і про відсоток цих високовіктимних статусів в кожному соціальному прошарку повинні складати основний елемент загальної віктимологічної характеристики суспільства.

Разом з тим, на сьогоднішній день, існуючий рівень прикладних досліджень віктимологічної спрямованості в Україні, підготовка українських учених (не кажучи вже про практиків) з питань теорії і емпірики соціальної віктимології, ступінь співробітництва із зарубіжними дослідницькими центрами, всіма зацікавленими суб'єктами науково обґрунтованої віктимологічної профілактики – все ще абсолютно не відповідає рівню завдань, висунутих практикою.

Висновок. Тому порівняльний аналіз взаємопов'язаних процесів свідомої стратифікації і віктимізації населення України і на Заході може мати статус лише попередньої гіпотези, трансформація якої в розгорнуту віктимологічну теорію можлива лише внаслідок: а) інвентаризації наявного на сьогоднішній день теоретичного та емпіричного матеріалу; б) визначення комплексу цілей і оптимальної методології прикладного соціолого-віктимологічного дослідження віктимності соціальних груп і статусів в Україні з урахуванням можливостей співставлення з аналогічними індикаторами і даними в інших країнах; в) його наукового узагальнення на тому рівні, який допускає стан розробленості теми в Україні та на Заході; г) організації відповідних емпіричних досліджень в Україні силами вітчизняних і зарубіжних кримінологів, його наукове узагальнення та подальший моніторинг найбільш віктимогенних груп; д) здійснення з урахуванням можливостей науково обґрунтованої екстраполяції моделі віктимізації населення в країнах Заходу на український соціум, прогнозування тенденцій криміналізації і віктимізації різних соціальних груп в Україні.

ж) розробка комплексу рекомендацій і програми практичних заходів по віктимологічній профілактиці злочинності та девіктимізації населення країни [13].

Результати узагальнення емпіричних досліджень віктимності соціальних груп та розробка шляхів їх девіктимізації, розпочатої західними кримінологами, можуть бути в повній мірі затребувані і в нашій країні, якщо їх адаптувати до соціальних умов, традицій і до практики законотворення.

Список використаних джерел:

1. Макарян А.С. Глобализация и человеческий потенциал. – М., 2003. – С. 93–94.
2. Шалин В.В. Толерантность (Культурная норма и политическая необходимость). – Ростов-на-Дону, 2000. – С. 14–15.
3. Appadurai A. Modernity at Lagre: Cultural Dimensions of Globalization. – Minneapolis, 1996. – P. 202.
4. Wallace N. Victimology: legal, psychological, and social perspectives. – Boston, 1998. – P. 208.
5. Мальковская И.А. Глобализация как социальная трансформация. Теоретические матрицы. – М., 2002. – С. 59.
6. Thusta R., Levine D., Harris P., Wong H. Multicultural Law Enforcement. – N.S., 1995.
7. Rennison C.M. Violent Victimization and Race. Special Report. – Washington, D.C.: Bureau of Justice Statistics. U.S. Department of justice, 2001.
8. Buchman R., Bruce T. The measurement of family violence and rape by, the redesigned national crime victimization survey // Justice Quarterly. – 1994. – P. 701–714.
9. Sgarzi J., Mc Devin J. Victimology: a study of victims and their roles. – New Jersey, 2003. – P. 233–241.
10. Herek G., Gillis J.R., Cogan J.C., Glunt E.K. Hate crime victimization among lesbian, gay, and bisexual adults: Prevalence, psychological correlates, and methodological issues // Jurnal of Interpersonal Violence. – 1997. – 12(2). – P.195–215.
11. Characteristics of Hate Crime // U.S. Department of Justice, Federal Bureau of investigation, GPO. – Washington, 2014. – P. 9.
12. Wallace H. Victimology: legal, psychological, and social perspectives. – Boston, 1998. – P. 231–233.
13. Джужа О. М. Запобігання злочинам: кримінологічно-віктимологічна парадигма: монографія // МВС України. НАВС - Київ: - 2015р. – 331с.

References:

1. Makarian A.S. Hlobalyzatsyia y chelovecheskyi potentsyal. – M., 2003. – S. 93–94.
2. Shalyn V.V. Tolerantnost (Kulturnaia norma y polytycheskaia neobkhodymost). – Rostov-na-Donu, 2000. – S. 14–15.
3. Appadurai A. Modernity at Lagre: Cultural Dimensions of Globalization. – Minneapolis, 1996. – P. 202.
4. Wallace N. Victimology: legal, psychological, and social perspectives. – Boston, 1998. – P. 208.
5. Malkovskaia Y.A. Hlobalyzatsyia kak sotsyalnaia transformatsyia. Teoretycheskye matrytsy. – M., 2002. – S. 59.
6. Thusta R., Levine D., Harris P., Wong H. Multicultural Law Enforcement. – N.S., 1995.
7. Rennison C.M. Violent Victimization and Race. Special Report. – Washington, D.C.: Bureau of Justice Statistics. U.S. Department of justice, 2001.
8. Buchman R., Bruce T. The measurement of family violence and rape by, the redesigned national crime victimization survey // Justice Quarterly. – 1994. – P. 701–714.
9. Sgarzi J., Mc Devin J. Victimology: a study of victims and their roles. – New Jersey, 2003. – P. 233–241.
10. Herek G., Gillis J.R., Cogan J.C., Glunt E.K. Hate crime victimization among lesbian, gay, and bisexual adults: Prevalence, psychological correlates, and methodological issues // Jurnal of Interpersonal Violence. – 1997. – 12(2). – P.195–215.
11. Characteristics of Hate Crime // U.S. Department of Justice, Federal Bureau of investigation, GPO. – Washington, 2014. – P. 9.
12. Wallace H. Victimology: legal, psychological, and social perspectives. – Boston, 1998. – P. 231–233.
13. Dzhuzha O. M. Zapobihannia zlochynam: kryminoloho-viktymolohichna paradyhma: monohrafiia // MVS Ukrainy. NAVS - Kyiv: - 2015r. – 331s.

Рецензент: кандидат юридичних наук, ст. науковий співробітник Тичина Д.М.